

IQTISODIY MATEMATIKA VA MATEMATIKANING ASOSIY BO'LIMLARI

Samarqand viloyati, Samarqand shahar

42-umumiy o'rta ta'lim maktab «Matematika» fan o'qituvchisi

Qalandarova Maxliyo Aslonovna

Annotatsiya: Mamlakatimizda yuz berayotgan ijtimoiy-iqtisodiy munosabatlar, xalq ta'limi tizimida bo'layotgan o'zgarishlar «Ta'lim To'g'risida»gi qonunda hamda «Kadrlar tayyorlash Milliy dasturi»da ko'rsatib o'tilgandek, har bir boshlang'ich sinf o'qituvchisi oldiga muhim vazifa qo'yilmoqda. Bu vazifalar boshlang'ich ta'lim uchun xos bo'g'inlarni ajratish imkonini beradiki, bu bo'g'inlar xilma-xil O'quv fanlari dasturlarida, o'quv rejalarida, darsliklarda ta'limning joriy etilishi hamda metodik tizimida biror tarmoqni hosil qilishi mumkin.

Kalit so'zlar: Iqtisodiy matematika, ijtimoiy-iqtisodiy, algoritm, kompyuter, matematik modellar.

Iqtisodiy matematika matematikaning asosiy bo'limlaridan biri bo'lib, algoritmlarni yaratish, asoslash va ularni fan, texnika va ijtimoiy-iqtisodiy amaliyotning turli sohalari, jumladan, qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti sohasidagi masalalarni yechishda qo'llashni o'z ichiga oladi. Iqtisodiy matematika xalq xo'jaligining turli sohalarda matematik usullarni qo'llashdir. Demak, amaliy matematika matematika fani va maxsus bilimlarning birikmasidir. Iqtisodiy matematika atamasi matematik modellarni shakllantirish orqali amaliy masalalar ustida ishlaydigan professional mutaxassislikni ham tavsiflaydi. Ilm-fan va texnikada ham, boshqa sohalarda ham matematik modellashtirish usullariga qiziqish-ning sezilarli darajada oshishiga yordam beradigan yana bir muhim omilni qayd etishimiz mumkin – bu kompyuter texnologiyalarining rivojlanishi va keng qo'llanilishi. Kompyuterda amalga oshirilgan modellar yordamida yangi hodisalarni o'rganish, murakkab tizimlarni tahlil qilish va loyihalashning deyarli

barcha muammolarini hal qilish, eng yaxshi echimlarni tanlash, tizimlarning harakatini tahlil qilish va bashorat qilish va boshqa ko'plab muammolarni hal qilish mumkin.

Ma'lumki, ko'p hollarda iqtisodiy matematikani juda tor tushuniladi, uni hisoblash matematikasi bilan aniqlaydi. Tadqiqot natijalarini raqam-lar bilan ifodalash, turli hisoblash usullari va texnikalaridan foydalanish, albatta, hodisalarni miqdoriy tahlil qilish uchun nihoyatda muhim ahamiyatga egadir. Shunga qaramay, iqtisodiy matematika hisoblash matematikasidan darajasi kamaytirilmaydi, chunki amaliy matematikani uning qo'llash doirasidan tashqarida paydo bo'lgan muammolarni hal qilishda boshqa ko'plab hisoblash ishlari bo'lmagan usullar kerak bo'ladi. Hisoblash usullari va texnikasini qo'llashdan oldin qo'yilgan masalani matematik tilda tasvirlash kerak, ya'ni o'rganilayotgan jarayonni tavsiflovchi miqdorlar o'rtasidagi bog'liqliklarni tenglamalar va ularning tizimlari yordamida, ko'p hollarda esa boshqa matematik tuzilmalar yordamida ifodalash kerak bo'ladi. Bunday tavsif odatda jarayonning matematika modeli deb ataladi. Ko'rib turganingizdek, zamonaviy amaliy matematika matematik usullar va kompyuter texnikasidan foydalanish bilan bog'liq keng ko'lamli masalalarni qamrab oladi. Biroq, o'rganilayotgan jarayonlarni miqdoriy tavsiflash va tahlil qilish uchun matematik usullardan foydalanish hisoblash usullari va texnikalaridan foydalanishga qaraganda ancha katta ahamiyatga ega. Haqiqiy jarayonlarning matematik modelini qurish va tahlil qilish uchun matematik usullardan foydalanish birinchi navbatda ularni matematiklashtirish imkoniyatini belgilaydi. Matematikani amaliyotda samarali qo'llash va uning usullaridan to'g'ri foydalanish uchun matematikaning nazariy asoslarini, tadqiqotda qo'llaniladigan matematik apparatni bilish, xulosalar qilish va amaliy tavsiyalarni to'g'ri shakllantira olish zarurdir.

Davlat ta'lim standarti (DTS): matematikadan ta'lim mazmunining majburiy hajmini; o'quvchilarning yosh Xususiyatlari va imkoniyatlarini hisobga olgan holda tanlanadigan o'quv yuklarni yuqori miqdoridagi Hajmini; asosiy yo'nalishlar bo'yicha o'quvchilarning bilim, ko'nikma va malakalariga qo'yiladigan talablar Va ularni baholash me'yorlarini belgilaydi. Yosh avlodga hozirgi zamon fani yangiliklarini, uning murakkab Qirralarini o'rgatish bilan bir qatorda o'tmish merosimizni o'rganishga imkoniyat tug'dirilishi lozim. AlXorazmiy, Abu Nasr Forobiy, Ahmad Farg'oniy, Abu

Ali Ibn Sino, Abu Rayhon Beruniy, Abul Vafo Buzjoni, Fiyosiddin al-Koshiy, Umar Hayyom, Nasriddin AtTusiy, Mirzo Ulug'beklarning va hozirgi Zamon mashhur o'zbek matematiklarining matematika faniga qo'shgan hissalar haqida tushuncha berish Maqsadga muvofiq. Matematik ta'limning asosiy yo'nalishlari: son va hisoblashlar; ifodalarni ayniy shakl Almashtirishlar; tenglamalar va tengsizliklar; funksiyalar va grafiklar; geometrik shakllar va kattaliklar. Bu Yo'nalishlar bo'yicha standartda majburiy minimum belgilangan. O'quvchilarning matematik tayyorgarligiga Qo'yiladigan talablarda:

- a) Matematik ta'lim jarayonida o'quvchilarga beriladigan imkoniyatlar bayon etiladi;
- b) O'quvchilarning matematikadan egallashlari majbur bo'lgan bilim va malakalar, masalalar yechish ko'nikmalari ko'rsatiladi.

Shunday qilib, maktabda matematika o'qitish mazmuni va uni o'qitishni tashkil etish bo'yicha me'riy xujjatlarga DTS, o'quv rejasi va dastur kiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. S.J.Abdiniyazova.A.Omarov.Matematika.Nokis.Bilim baspasi.2015-y.
2. D.Ytebaev.S.Babakaev.M.Eshanov.S.J.Abdiniyazova.Algebra ham matematikaliq analiz Tiykarlari.Nokis.Bilim baspasi.2015-y.
3. S.J.Abdiniyazova.X.S.Allambergenov.Bir belgisizli racional tenleme ham tengsizliklerdi sheshiw Usillari.Nokis.Bilim baspasi.2019-y.
4. Ta'lim taraqqiyoti. 4-maxsus son.-T:Sharq, 1999 y.-101-170-b.